

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2022

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 24.

TATAISO YA HO TSHWAYA:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwanyane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo. Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.

Potso tse telele:

- Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng o nto sekaseka sena le batshwai ba ka sehloohong. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqepheng la 3 le e leqepheng la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**

Dipotso tse kgutshwane:

- Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a-bulwa le di-a-kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehlang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng. MATSHWAO A 6	5–6 -O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehlang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	4 -O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsafatsang. -O hlahisitse dintlha tse utwahlalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	3 -O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitweng ho tshhetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	2 -O bontsha kutlwisiso e sa kgotsafatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitweng ho tshhetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	0–1 -Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeliso, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshetbediso ya puo, sehala le setaele tse sebedisitweng MATSHWAO A 4	4 -Sebopeliso se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utlullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshetbediso ya puo, sehala le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.	3 -Sebopeliso ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang. -Tshetbediso ya puo, sehala le setaele di nepahetse.	2 -O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeliso. -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshetbediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehala le setaele ha se tse loketseng.	1 -Sebopeliso se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehala le setaele ha se tse loketseng.	0–1 -Moqoqo o bopelile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshetbediso ya puo le setaele se fosahetseng.

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshetbediso ya puo.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****'KE LLA LE WENA' – TM Lekitlane****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlalobuwa. Ela tlhoko hore dintlha tsa mohlalobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Mohlalobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehala di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:**Selelekela**

Thothokisong ena re tlo sekaseka kamoo sethothokisi se sebedisitseng phetapheto kateng ho finyelletsa molaetsa wa sona.

Mmele**Molaetsa**

Molaetsa o finyelletswang mona ke hore batswadi ba kgalemele bana ba bona ka nepo ho qoba hore ha ba se ba hodile ba hlolehe ho ikemela.

Phetapheto ya moelelo

Melathothokisong ya 1, 2, 3, 6, 9, 11, 13 le 14 ho sebedisitswe **phetapheto ya moelelo**. Molathothokisong wa 1 re e fumana mantsweng ana; '**mpowane**' le '**thatohatsi**'. Molathothokisong wa 3 e botjwa ka tshebediso ya mantswa '**sa mmokotsane**' le '**phohomela**'. Molathothokisong wa 6 re fumana mantswa '**bipetsana**' le '**hemesela**' molathothokisong wa 9 e bopilwe ka mantswa '**qabana**' le '**fapana**'. Molathothokisong wa 11 re fumana mantswa '**ho se e latswe**' le '**ho se e tsebe**'. Molathothokisong wa 1 phetapheto ena ya moelelo e sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa kamoo ngwana a neng a ratwa ke motswadi wa hae kateng. Melathothokisong ya 1 le 2 ho sebedisitswe mantswa ana; 'Boseyeng' le 'Bongwaneng' ho hlakisa hore sethothokisi se ne se hlile se sa le senyane haholo ha se ne se qala ho bokotswa ke motswadi wa sona.

Molathothokisong wa 3 e hlakisa hore ngwana o ne a lla sello se bohloko ha a ne a tswa bapala le metswalle ya hae. Molathothokisong wa 6 e re bontsha kamoo motswadi a neng a halefa kateng ha a ne a tswa ho ya lwanela ngwana wa hae. Molathothokisong wa 9 e totobatsa hore motswadi o ne a lwana le baahisane ba hae ka lebaka la dintwa tsa bana. Molathothokisong wa 11 e hatella ntlha ya hore o ne a sa kgalemelwe hohang ke motswadi wa hae. Phetapheto e sebedisitswe ho hlakisa moelelo wa hore ngwana o ne a sa kgalemelwe hohang a bile a sa lokisetswe ho kgona ho ikemela ha a se a hodile.

Melathothokisong ya 13 le 14 sethokhokisi se hlakisa hore se marapo a bonolonolo hoo se hlolehang le ho rarolla le mathata a sa reng letho kahoo se ananela bofokodi ba sona.

Phethelo

Sethothokisi se lemosa batswadi hore ba kgaleme bana ba bona ba sa le banyane. Ba tlohelle ho ba bokotsa hobane ka moso ba tla be ba qakehile, ba sa kgone ho ikemela le ho etsa dintho tsa bona ka nepo.

POTSO YA 2: 'RATO LA KA' – MT Lekitlane

- 2.1 Lentswe le tlohetsweng ke '*letsatsi*'. ✓
Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/ Ho potlakisa morethetho wa molathothokiso. ✓ ✓ (3)
- 2.2 Ho hokahanya melathothokiso ya 6 le 7, sepheo e le ho fetisa mohopolo o reng '*la tjhaba*', o hlahellang moleng wa 6 ho o isa moleng wa 7.
Ho hatella/toboketsa ho tjhaba ha letsatsi leha a ne a sa batle hore le tjhabe. ✓ ✓ (2)
- 2.3 Ke maikutlo a ho sarelwa. ✓ Mmadi o sarelwa ka lebaka la ho bona sethothokisi se sa kgone ho iteanya le moratuwa wa sona. ✓ (2)
- 2.4 Moelelo o otlohileng wa molathothokiso wa 8 ke hore sethothokisi se ne se hlobaetse. ✓ (1)
- 2.5 Ho toboketsa lentswe le qatsohisitsweng, e leng '*diphateng*', ✓ ho hlakisa moelelo wa hore o ne a sa kgaleha moo a neng a le teng, o ne a kakalletse feela kaha mehopollo e ho moratuwa wa hae. ✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 3: 'BA ILENG BA ILE' – Jacques G Mocoancoeng

- 3.1 Diolo tse motopo hantlentle ke mabitla a mangata a bahlabani ba shwetseng Yuropa. ✓ (1)
- 3.2 E hlakisa moelelo wa hore bahale ba ntwana ba patilwe moo (Diolo). ✓ ✓ (2)
- 3.3 Sejura se sebedisitswe bakeng sa ho katla/kgina molathothokiso.
Ho fa molathothokiso morethetho
Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso oo. ✓ ✓ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]**

- 3.4 Ke sehlo se kgothatsang/se bontshang ho ba motlotlo. ✓ Bahlabani ba neng ba ilo lwana ba shwele ba le motlotlo hobane ba ne ba ilo phethisa mosebetsi wa bona. ✓ ✓
[Tshwaya sehlo se le seng feela] (3)
- 3.5 Ho toboketsa mantswe a qatsohisitsweng, e leng, 'e wetse', ka sepheo sa ho hatella moelelo wa hore bothata bo hlahile Yuropo kahoo bahlabani ba Afrika Borwa ba ne ba lokela ho ya thusa ntweng eo. ✓ ✓ (2)
[10]

POTSO YA 4: 'DIKANO' – JM Nkutha

- 4.1 Moelelo o otlolohileng ke wa hore o tswetswe ke Maria ya neng a se na sekodi. ✓ (1)
- 4.2 Hodimo ✓ le tlase. ✓ (2)
- 4.3 Melathothokisong ya 14 le 15. ✓ Ka sepheo sa ho lekanya bolelele ba melathothokiso ho e fa morethetho/Ho toboketsa le ho thathiselletsa moelelo wa lentswe lena 'phaphatheha'. ✓ ✓
[Tshwaya mola le tshehetso e le nngwe feela] (3)
- 4.4 Sehlo sa boitelo le kananelo ka sepheo sa kgothaletsa batho ho inkela makgabane ao a boitelo ba Josefa. ✓ ✓ (2)
- 4.5 Ho toboketsa mantswe a qatsohisitsweng e leng, 'a phaphatheha ka nna', ka sepheo sa ho hatella moelelo wa hore Josefa o ile a mamela taelo ya Modimo mme a tloha moo Jeso a hlahetseng teng ho ya sebakeng se bolokehileng. ✓ ✓ (2)
[10]

POTSO YA 5: 'O EMETSENG' – TJ Mahapa

- 5.1 Kgonyetso e botjwa ka lentswe 'thunya' ✓ bakeng sa sethunya, bohlokwa ba yona ke ho fa lentswe *sethunya* sefutho/lebatama/Ho fokotsa bolelele ba lentswe/molathothokiso/Ho potlakisa morethetho wa molathothokiso oo. ✓ ✓
[Tshwaya lentswe 'thunya' le bohlokwa bo le bong.] (3)
- 5.2 Lebisa le sebedisitswe ka sepheo sa ho ngoka thahasello ya ho mamela le ho hlokomedisa motho hore a eme a thuse setjhaba ho lwanela bophelo bo botle. ✓ ✓ (2)
- 5.3 Anastrofi e sebedisitswe ka sepheo sa ho toboketsa lentswe leo le qatsohisitsweng e leng 'ntwa' ho totobatsa hore ba ile ba e qholotsa e sa le hole. ✓ ✓ (2)
- 5.4 Le hlakisa ho makala ha sethothokisi se makatswang ke motho ya sa batleng ho thusa ntweng e tobileng setjhaba kaofela. ✓ (1)
- 5.5 E, e na le tshusumetso. E susumetsa motho ka mong hore a eme ka maoto ho lwanela tokoloho ya naha ya habo le bophelo bo botle hape a be le lehlakore leo a le tshehetsang. ✓ ✓ (2)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKAHARE	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.	-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	-O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshhehetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tshheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta ona wa sengolwa.
MATSHWAO A 15					
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Sebopeho, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng.	-Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswa hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse sutsitseng, tse susumetsang le ho nepahala	-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhahiso ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	-Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo batho ba batsho ba leng botswa hape e le dinokwane tse phelang ka ho nkela batho ba bang ding tsa bona kapa e leng batho ba kgothetseng kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mohlahobuwa a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore batho ba batsho ba Maaforika ke batho ba botswa ba sa rateng ho sebetsa kapa ke batho ba kgothetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 7.1 E re bolella hore Tseleng o behile sethunya mokokotlong wa mokganni hore a se tsose dibata masene kaha ba qeta ho mo nkela tjelete. ✓ (1)
- 7.2 Ba ne ba rerile ho nkela mokganni tjelete e lefuwang ke bapalami ba bese. ✓ (1)
- 7.3 Mohanuwa o ile a ratana le Makgaola a ntse a ratana le Tsietsi. ✓ (1)
- 7.4 Tsietsi o fihlile Bloody Inn e le monnamoholo ya kopang mosebetsi a bile a iphetola lebitso a ipitsa ka la Jane Moloji ka sepheo sa ho tla batla phofu ya hae moo kaha e ne e nwellla jwala sebakeng sena. ✓ ✓ (2)
- 7.5 Sesosa ke ho qoba ho ya tjhankaneng ka ha o batla ho ya batla lefa la hae leo a le nketsweng ke rangwanae mme ditlamorao ke hore jwale Tsietsi o dula a batlwa ke mapolesa. ✓ ✓ (2)
- 7.6 Tsipane ke mothusi wa Tsietsi. ✓ O thusitse Tsietsi ntweng ya hae ya boiphethetso a ba a mo qobisa dikotsi tse neng di mo tobile. ✓ (2)

- 7.7 Ke maemong ao Tsietsi a ileng a iphetetsa ka lefu la Tseleng ka ho bolaya babolai ba hae kaofela ho na le hore a ba tshwarele. ✓ ✓ (2)
- 7.8
- Sekama Molollope ke mophetwa ya ratang mejo kaha o ile a kena dikamanong tsa lerato le Mohanuwa ho iphumanela tjhelete ha bobebe.
  - O dumela ho thusa Mohanuwa ho tsoma Tsietsi hore a tle a be le tjhelete, a sa kgathalle hore o e fumana ka mokgwa o jwang. ✓ ✓
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (2)
- 7.9 Tsietsi o ile a hopola dikamano tsa lerato la hae le Mohanuwa mme a hopola ho se tshepahale ha Mohanuwa ha a ne a ratana le Makgaola empa a ntse a ratana le yena Tsietsi. ✓ ✓ (1)
- 7.10 Sebapalo o kgahlanong le taba ya ho nyala athe Tsietsi yena o ikutlwa a rata Tseleng hoo a bileng a batla ho mo nyala. ✓ ✓ (2)
- 7.11 E qholotsa maikutlo a ho kgena. ✓ Hobane e ka nna ya senyetsa Letotolo mosebetsi ho bahiri ba hae. ✓ (2)
- 7.12 Bana ba ne ba sa tshwarwe ka ho tshwana kaha boTsekiso bona ba ne ba kena sekolo ha Tsietsi yena a kgethollwa mme a etsiswa mosebetsi wa lelapa o boima ho feta dilemo tsa hae. ✓ ✓ (2)
- 7.13 Tjhe. Mmamasolomane ke motho ya tshwarang sekgopi kaha o ile a kgetholla Tsietsi baneng ba hae a mo sotla hobane mma Tsietsi o ne a re Mmamasolomane o bapala ka kgaitsemi ya hae Kotsi. ✓ ✓ (2)
- 7.14 Mmamasolomane o ne a batla hore Tsietsi e be lekgoba la hae kaha o ne a sa batle hore a ye sekolong jwalo ka bana ba bang empa Kotsi yena o ne a batla hore a kene sekolo mme sena se entse hore Tsietsi a iswe sekolong kamora nako. ✓ ✓ ✓
Ho iswa ha Tsietsi sekolong ho ne ho qabanya Kotsi le mosadi kaha Mmadibakiso o ne a re ho hotsho mahlong ho Tsietsi ha a lokela ho ya sekolong empa ha a batla ho mo sebedisa ka thata o ne a mmita mokgifa. (3)

[25]

POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo bomme e leng batho ba tsotellang le ho ba le kutlwelobohloko kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae. O tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamoo bomme ba bukeng ena e leng batho ba tsotellang kapa ba nang le kutlwelobohloko kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng]

[25]**POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema**

- 9.1 E qolotsa maikutlo a ho qenehela kaha Diepollo kaha o ne a iphumana a se a le bodutung haesale Dibakiso a tloha sepetelele sa Mmadiako. ✓ ✓ (2)
- 9.2 Diepollo o ne a ikutlwa jwalo hobane o ne a se a ipona a tlo hloka ba habo ha a hloleha ho thusa Mmamolete kaha o ne a mo nka e le wa leloko. ✓ (1)
- 9.3 Ke ya hore malomae Theko a batle ho mo nyadisa ho monnamoholo Mothofeela. ✓ (1)
- 9.4 Ke hobane ba ne ba re nkgono o a loya mme ebile ba ne ba qala ho mmona a tsamaya le motho eo ba neng ba sa mo tsebe. ✓ (1)
- 9.5 Ke hobane o ne a batlwa ke sepolesa ka baka la seabo sa hae dipolotiking. ✓ ✓ (2)
- 9.6 Diepollo o ne a sa tsebe hore nkgono ke moloji mme ha a fihla kgotla o ile a fumana nkgonae eo a tsebang hantle hore o mo siile lapeng e le yena eo e leng Sebonwang. ✓ ✓ (2)
- 9.7 Ke motshehetsi wa Diepollo. ✓ O mo file tlhahisoleseding e ileng ya mo thusa ho fumana batswadi ba hae. ✓ (2)
- 9.8 Ke ketsahalo eo ho yona ngaka e entseng hore motho e mong a tswale ketlele bakeng sa ho beleha ngwana. ✓ ✓ (2)

- 9.9 E fedisitswe ke ha mapolesa a sa fumane Zeblon ha Diepollo nako le nako ha a mmatla mme a qetella a nyahame. ✓ ✓ (2)
- 9.10 Bo mo pepesa e le mophetwa ya masene kaha o kgonne ho phelekanyetsa le ho tswedipana ka mapolesa hoo a qetelletseng a sa mo fumane. ✓ ✓ (2)
- 9.11 Diepollo o bolela hore ho sa ntse ho tla tla mathata a fetang ao a iphumanang a le ka hara ona. ✓ (1)
- 9.12 Motsotso wa tsitsipano o botjwa ke ho lemoha hore Diepollo o tlo iphumana a le kotsing e kgolo ha mosadi wa lekgowa a ka tseba hore ke yena ya tlisitseng lenane leo la bakudi moo ho tla fetolwa. ✓ ✓ (2)
- 9.13 Diepollo o na le matla leruong la ntatae mme tomatso e hlahiswa ke ha Mmapelepele a ne a hana ha ho rekiswa dikgomo tsa habo Diepollo bakeng sa ho fumana tjhelete e tlang ho lefella thuto ya hae. ✓ ✓ (2)
- 9.14 E, bo mo tswetse molemo hobane o qetelletse a tsebile se etsahetseng ka batswadi ba hae a ba a fumana moo bana babo ba dulang teng.

KAPA

Tjhe, ha bo a mo tswela molemo hobane ha a ka a tseba batswadi ba hae kaha ba ne ba se ba hlokahetse ka bobedi. ✓ ✓

[Tshwaya e le nngwe feela]

(3)
[25]

POTSO YA 10: MME – NP Maake**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo bomme e leng batho ba tsotellang le ho ba le kutlwelobohloko kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae. O tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamoo bomme ba bukeng ena e leng batho ba nang le tsotello le kutlwelobohloko kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 11: MME – NP Maake**

- 11.1 'Rakgadi o ne a itlhotlhorile le sente ya ho qetela tekenyaneng eo a neng a ntse a e boloka bankeng.' ✓ ✓ (1)
- 11.2 Ke yena ya kgothaleditseng Dikeledi hore a nyalwe ke Thollo. ✓ (1)
- 11.3 Se re senolela hore batho ba tikoloho eo ba ne ba dumela hore matlo ho tjha mabapi ke ka hona ntate Mahloko a ileng a itahlela ka setotswana tlhophisong ya lenyalo la Dikeledi leha e ne e se wa leloko. ✓ ✓ (2)
- 11.4 Bafokeng ba Matatiele ba ne ba tseba Thollo a na le mosadi osele eseng enwa wa Kgauteng mme ebile ba nyatsa basadi ba Kgauteng, ke ka hona ba neng ba sa mo hlomphe. ✓ ✓ (2)
- 11.5 Tsekiso
- Ha a tshepahale hobane o ratane le kgarebe e nngwe a ntse a ratana le Dikeledi ebile ha a hlomphe Dikeledi o mo tshehisa ka baithutimmoho le yena. ✓ ✓
- Thollo
- Thollo ha a tshepahale hobane o nyetse Dikeledi ka bonokwane a bile a romme metswalle ya hae ya komponeng bao e seng ba leloko ho ya mo nyalla/O nyetse Dikeledi a sa ka a buisana le yena pele ✓ ✓ (4)

- 11.6 Diseko ha a na kgotso. O ne a sa dumelle bana le batho ba motseng ho kena motseng wa hae.
Diseko ke mophetwa ya nang le kgotso. ✓ O ile a boloka sephiri se neng se ka qhala kgotso lelapeng la Thollo ha se ne se ka senoleha. ✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 11.7 Mmisi Lekena o ne a sa thabela taba ya hore Dikeledi a tlohele sekolo kaha o ne a labalabela ho mmona a rutehile a bile a fihlelletse tabatabelo ya hae ya ho ba ngaka ya meno. ✓ ✓ (2)
- 11.8 Dikeledi o ile diphateng kapele hobane o ne a se a na le maikutlo a ho itshola/ ho ikwahlaya ka qeto eo a inkileng ya ho dumela ho nyalwa ke Thollo Mofokeng. ✓ (1)
- 11.9 Ke hore o ne a robetse hodima lebitla la motho eo a sa mo tsebeng. ✓ (1)
- 11.10 Sesosa ke ha Dikeledi a bona Tsekiso a nyamella dihlahlaneng le ngwanana e mong mme ditlamorao e bile tse bosula tsa ho lahlana ha bona yaba Dikeledi o qetela a se a itahletse monneng e moholo ho yena hore a mo nyale. ✓ ✓ (2)
- 11.11 Bafokeng ba Matatiele ba ile ba nyatsa Mmateboho ka le reng o iketsetsa boithatelo ha ngwana bona ka ho tshwarela mosebetsi wa lefu la Mme moo feela ba hloleha ho bona phoso ho Thollo ya neng a ile a siya mosadi lapeng Matatiele a nyala e mong eo ba sa mo tsebeng mona Kgauteng. ✓ ✓ (2)
- 11.12 Ke lewa la ho hetla morao leo ka lona Mmateboho a ileng a hopola mohlang a thonakileng sepatjhe sa Thollo le ha rakgadi a ne a se kgutlisetsa ho monga sona. ✓ ✓ (2)
- 11.13 Letsatsi pele ho lenyalo la Dikeledi, o ile a ferekana maikutlo hoo a qetelletseng a tswile lapeng, a balehile. Sena se bontsha hore Dikeledi o ne a thoba lapeng hobane a ne a ferekantswe ke taba ya hore o tlo nyalana le motho eo a neng a se na dikamano tsa lerato le yena. ✓ ✓ ✓ (3)
[25]

POTSO YA 12: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo batho ba batsho ba leng botswa kapa e leng batho ba kgothetseng kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore batho ba batsho ba Maaforika ke batho ba botswa ba sa rateng ho sebetsa kapa ke batho ba kgothetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

13.1 Di re bolella hore Tutudu o ne a le mathateng, dira di mo dikile, ke ka hona Dikgapane a mo hlabang malotsana ka hore a itlhokomele. ✓

(1)

- 13.2
- Ke hobane o ne a entse kano ha a rapela hore ha a ka fumana mosebetsi o tla sebetsa ka boitelo.
  - Mohla a neng a iketela mosebetsi o ne a tshepitsitse hore o tla tlisa diphetoho sekolong sa Sedibeng.
  - O ne a hodisitswe ka thata, a sebetsa ha boima lapeng la malomae, mme le dikontrakeng moo a qadileng ho sebetsa teng o ne a ntse a sebetsa ka thata.
  - O ne a sa lakatse hore baithuti ba phele ka thata jwalo ka yena, ke ka hoo a neng a sebetsa ka thata ho ntlafatsa maphelo a bona.
  - O ile a sokola ho fumana mosebetsi ke kahoo a neng a sebetsa ka thata ho nnetefatsa hore mosebetsi wa hae ha o fele.
  - Tutudu o ne a rata mosebetsi wa hae a bile a o boulella. ✓

(1)**[Tshwaya e le nngwe feela]**

- 13.3 Ke ka lebaka la hore o ntse a qwaile hore e se be Dikgapane o ntse a mo eka jwalo ka nakong yane a neng a mo rera le boThebe. O ne a iphapanyetsa Dikgapane a nahana hore o batla ho mo ekela ditabeng tsa marato. ✓ ✓ (2)
- 13.4 O bontsha tshekamelo le leeme ka tsela ya hore ditho tsa komiti ya sekolo di ne di sa batle ho hira Tutudu ya ipabotseng boiketong ba mosebetsi hobane e le moditjhaba, di batla ho fa ngwana wa mobu mosebetsi oo leha a sa araba hantle. ✓ ✓ (2)
- 13.5 Sesosa e ne e le setjhaba sa Thabure se mo tsohetseng matla mme ditlamorao ke ha Tutudu a lemoha hore batho ba kerekeng ba ntse ba mo rata le ho mo ananela. Sesosa e ne e le hore o ne a lemohile hore setjhaba sohle se mo fetohetse empa ka lebaka la ho hloka bahabo le moo a ka yang teng, o ile a qetella a dutse hona mona Thabure. ✓ ✓ (2)
- 13.6 Dimama ke motlatsi/mothusi wa Thebe. ✓ O dumellana le Thebe ntlheng ya hore Tutudu a hatiswe kosene. Ke mothusi wa Thebe hobane o ne a mo fa sebaka sa hore dikopano di tshwarelwe ha hae. ✓ (2)
- 13.7 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Re bona sena moo Thebe a iphumanang a le tsietsing ya ho hloka matla a ho lokolla batho bao a ba kentseng tjhankaneng mme a bile a ikopela tshwarelo. ✓ ✓ (2)
- 13.8
- O ile a rekela dihlopha tse tharo tsa sekolo diaparo tsa papadi ya bolo ya maoto.
  - A ntsha batshwaruwa tjhankaneng ka ho ba lefella ka tjhelete ya hae. ✓
  - A lefella dibini tsa kereke dibese tse pedi tsa ho ya ditlhodisanong tsa mmino. ✓
- (2)
- [Tshwaya tse pedi feela]**
- 13.9 O ile a fetohela morero wa ho thusana le Thebe mabapi le ho diha Tutudu yaba o se a lemosa Tutudu ka kotsi e mo tobileng. ✓ (1)
- 13.10 Lebaka ke hore boThabang ba ne ba tsejwa ka botlokotsebe. Thebe o ne a sa batle hore ho hlahelle ntlha ya hore ke yena monga mmomori wa ho diha Tutudu, a batla ho bonahale eka ke bana ba sekolo ba rerileng sena. ✓ (1)
- 13.11 Mongodi o sebedisitse lewa la ho hetla morao ✓ nakong eo Tutudu a neng a hlalose tsa Dikgapane ka tsa kgolo ya hae e neng e le boima hoo Dikgapane a ile a ba a sisa pelo. ✓ (2)
- 13.12 E re bopela tharahano. ✓ Morero wa Thebe o ile wa nyopa, kahoo re bona ho hlaha qabano dipakeng tsa bona. ✓ (2)
- 13.13 Mmantefeleng ke mme ya hlokang kgalemelo baneng; ✓ ke ka hona a kgothalletsang moradi ho ratana le titjhere Tutudu. ✓ (2)

13.14 Tutudu o ile a bintsha dibini tsa kereke ka bokgabane bo boholo hoo qetellong Mmatsepedi, leha a ne a e na le lenyatso le itseng ho yena, a ileng a fetola maikutlo a hae, yaba o se a ananela boteng ba hae ka hara motse wa Thabure.

Kahoo, re bona makgabane a ntsha motho ya nang le nnete ho Mmatselapedi.

✓ ✓ ✓

(3)
[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 14: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa sekapolelo se reng ho ba mona le lefufa ho ja ho monga ona se bolela eng. A tswele pele ka ho bontsha hore ke mang ya sebeditseng ditaba ka ho ba lefufa le mona. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena ntlhakemong ya hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya moqoqo wa hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

KE QATI E A LOMISANWA

15.1 Thoane. ✓ (1)

15.2 Ha ho boloditswe ho a ilwa mme marumo a behwa fatshe, jwale Barolong ba ne ba sa itokisetsa ntwaka kaha ba ne ba boloditse. ✓ ✓ (2)

15.3 Hodiotswana la Ramakakane ✓
Hodiotswana la boRamoretlo Lephatswa. ✓ (2)

15.4 O sentse kgotso e neng e rena ho Barolong ka ho ba hlasela kaha ba ne ba itokisetsa ditaba tsa moetlo (mohlaba), ba qhwaollotse dikobo, ba iketlile. ✓ (2)

- 15.5 Lehodiotswana ke maemo a lehodimo a hlonameng, a sefefe se tsamayang ka lebelo le phahameng. Tshwantshiso ena e hlakisa hore Bakgatla ba ile ba nka Barolong ka lekgarakgara, ba ba hlasela kapele ba ba hlokisa sebaka sa ho iphumana. ✓ ✓ (2)
- 15.6 Bakgatla ba futuhetse Barolong ba boloditse mme ba ne ba sa lebella phutuho eo. ✓
Ba ba futuhetse ka lebelo la lehadima ka morero wa ho ba tima sealolo. ✓ (2)
- 15.7 La mo kupetsa hore a se bonahale yaba le a mmolaya. ✓ ✓ (2)
- 15.8 Ho bolelwa ka sefefe se tsamayang ka lebelo le phahameng. ✓ ✓ (2)
- 15.9 Ke mantswa a reng '*Ba re e ne e re*'. ✓ (1)
- 15.10 Ke ntlha ya hore ba ne ba sa mmone a ile ho ya tsoma mme ba ne ba ipotsa hore o ja eng ebile ha a tshwane le bona ka tshobotsi. ✓ (1)
- 15.11 Ho ne ho sa nepahala. Ha ho motho ya etseditsweng ho phela a le mong jwalo ka sehlekehleke mme morwetsana o ne a lokela hore le yena a etelwe. ✓ ✓ (2)
- 15.12 Ke motho ya nang le qenehelo le lerato. O ile a bona ho le molemo hore a etele ngwanana hore a tle a kgone ho mo thusa. ✓ ✓ (2)
- 15.13 Ke bahanyetsi. ✓ Ba kgahlanong le mohlankana ya thusitseng ngwanana ya neng a dula haufi le bona. ✓ (2)
- 15.14 O ne a rerile ho re ruta hore batho ba a hlokana. Ngwanana o ne a hloka motho ya ka mo tsotellang mme mohlankana yena o ne a hloka molekane ya ka dulang le yena. ✓ ✓ (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 16: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka maele ana a reng: *'Thupa e kojwa e sa le metsi'* Se ka boela sa fana ka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho kgahlwe ke none e feta e hlotsa. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlalobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlahise ntlhakemo ya hae malebana le seo maele a se bolelang.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore ngwana e mong le e mong o lokela ho kgalemelwa hore a tle a tsebe ho hlalohanya tse nepahetseng ho tse fosahetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 17: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – SM Mangali**

- 17.1 Ke ho ya tsebisa Makau hore o kgonne ho tla le ditho tsa phofu eo a e bolaileng. ✓ (1)
- 17.2 Kamano ena e kotsi kaha Kotopi le Makau ba retlile motho bakeng sa ho fumana ditho tsa mmele wa hae. ✓ ✓ (2)
- 17.3 Ho bontsha hore o se a ikwahlaya ka ketso ya ho bolaya Moletsane. ✓ (1)
- 17.4 O ne a tseba hore Makau o tumme ka diretlo mme seo se ne se sa mo thabise. ✓ (1)
- 17.5 Ha Moletsane a se a retlilwe, Kotopi o ile a phofa mme dipuong tsa hae o ne a itatola hore ha se yena mmolai. Mohatsa Kotopi, Sebuweng, le yena o ne a na le dipelaelo tsa hae mme o ne a bile a bolella monna hore o nkgalefotha ho ketsahalo ya ho retlwa ha Moletsane kaha ke mona o se a duletse ho phofa. ✓ ✓ (2)

- 17.6 Ke qwaketsano dipakeng tsa Makau le Kotopi hobane ha ba sa dumellana ka mmommori wa bona mme Kotopi o se a bile a itshola. ✓ ✓ (2)
- 17.7 Batswadi ba Kotopi e ne e le dihwei tse sebetsang ka thata, tse dumelang hore motho o ja ka mofufutso wa phatla ya hae ha Kotopi yena o ne a batla borui ka tsela e fosahetseng, ya ho sebedisa diretlo. ✓ ✓ (2)
- 17.8 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Tjhe, Tiholo ha e a fihlellwa hobane Kotopi le Rampou ba qetelletse ba bolaile Moletsane ya se nang molato bakeng sa hore ebe Kotopi o ile a itshebeletsa ho atolosa lefa la hae. ✓ ✓ (2)
- 17.9 Lewa lena le re totobaleditse tsa moo Kotopi a tswang teng ha a bolela hore o tswile lapeng a sa bonwa ke motho le bile le re tjobela pele ho se tla etsahala nakong e tlang. ✓ ✓ (2)
- 17.10 Rampou o ne a sa tshoha hohang nakong eo ba rerang ho bolaya Moletsane athe ha e le Kotopi yena o ne a tshohile hoo a neng a tsamaya a tshoha difotle. ✓ ✓ (2)
- 17.11 Makau o ile a bolella Kotopi hore o lokela ho fumana motho ya tla retlwa, mme Kotopi o ile a fumana Rampou ya ileng a re o se a e na le phofu e leng Moletsane, eo a tlang ho mo fumana ha bobebe kaha o tseba moo a tsubelang matekwane teng. ✓ ✓ (2)
- 17.12 Ketso ena e qholotsa maikutlo a kgalefo/a ho sithabela/a ho utlwa bohloko ha e le moo ho bolauwa motho ntle le mabaka. ✓ (2)
- 17.13 Mongodi o atlehile. Sebuweng e ne e le mosadi ya buang se maikutlong a hae ka pele mme o ne a sa tshabe ho otlala ditaba phatlantjhotjho ha a bolella monnae hore lefu la Moletsane le bakilwe ke monna eo wa hae. ✓ ✓ (2)
- 17.14 Ha ho a nepahala. Ho ya ka maemo a matle a phedisano ha se toka ho atleha kapa ho ithuisa ka tshebediso ya ditho tsa mmele wa motho e mong/Ditho tsa mmele wa motho ha di na matla a ho tlišetsa batho mahlohonolo. ✓ ✓ ✓ (3)

[25]

POTSO YA 18: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka maele ana a reng: 'O se kgahlwe ke none e feta e hlotsa.' Se ka boela sa fan aka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho kgahlwe ke none e feta e hlotsa. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahlobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlahise ntlhakemo ya hae malebana le seo maele a se boelang.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore thuto ke senotlolo sa bophelo.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 19: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

- 19.1 Diketsahalo tsa qotso ee di etsahalla lelapeng ha Pitso. ✓ (1)
- 19.2 O ne a nwele haholo kahoo o fihlile a se a ntse a itahlela dikobong. ✓ ✓ (2)
- 19.3 Molefi o nahana eka batho bohle ba nwang jwalo ba na le boitshwaro bo bobele e bile ba hloka boikarabelo. ✓ ✓ (2)
- 19.4 O ile a hana ho bekwa ka hore a hle a nyehlise kobo eo a neng a e apeswa ya bohadi/A hana lebitso la bongwetsi leo a neng a le fuwa. ✓ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 19.5 Lewa la boipuiso le sebedisitswe ka sepheo sa ho senolela babadi ho ngongoreha ha Molefi malebana le Morongwe ya ipherehetseng yena (Molefi) kaha sena se etsahala nakong eo Molefi a seng a qetile le maikutlo a hae hore ha a sa batla ho kena dikamanong tsa marato. ✓ ✓ (2)
- 19.6 Mothinya o sa lebellwang o iponahatsa nakong eo Pitso ya neng a tsejwa ka ho kgesa methokgo ya setso, a neng a dumela a bile a kgothalletsa sware sa hae hore ba tsamaye ba ilo batla ngaka ya methokgo e tla thusa ho phekola Molefi. ✓ ✓ (2)

- 19.7 Molefi o hanne keletso ya hore a se lahle Montsheng, yaba o ba manganga mme a iphumana a wetse molekong wa basadi ba hlokang botshepehi.

KAPA

- Molefi o hanne keletso ya ho kopa thuso ngakeng tsa setso, yaba meriana ya Mapetla e e mo holofatsa habonolo. ✓ ✓ (2)
- 19.8 Mantswe ana a re bolella hore Morongwe ke ngwetsi e tellang, e nang le lenyatso e bileng e sa hlomphe batho ba baholo. ✓ ✓ (2)
- 19.9 Ngatane o ne a ja Molefi direthe ka ho ratana le Jwalane le Morongwe ka bobedi. ✓ ✓ (2)
- 19.10 - Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o imme ngwana wa hae empa ho se jwalo.
- Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o ya mosebetsing athe ha ho jwalo o ikela mabakeng a hae.
- Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o ya mokgatlong wa sosaiti athe o ile kopana le motjhaufa wa hae. ✓ ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 19.11 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Tiholo dingolweng e fihlelletswe hobane mongodi o fihlelletse sepheo sa hae sa ho bontsha hore ha motho a furalla setso sa hae, a ka qetella a iphumana a le tsietsing jwalo ka Molefi ya neng a se furalletse. ✓ ✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 19.12 Mantswe ana a ka buuwa ke Montsheng ha a lemoha hore o thusahetse hore Molefi a se mo nyale kaha ho totobetse hore ke monna ya se nang botsitso, ya kgahlwakgahlwang ke dikgarebe. ✓ ✓ (2)
- 19.13 Molefi o ile a thefuleha maikutlo hoo a ileng a nka qeto ya hore ba habo ba ye habo Jwalane ho ya batla dikgomo tsa bohadi tseo ba neng ba se ba di ntshitse. ✓ ✓ (2)
- 19.14 Ha se toka, Molefi o ne a lokela ho tlohela ho supa Montsheng dipha empa a ananele bofokodi ba Montsheng, a mo ahe hore a tle a be boemong bo batlwang ke yena. ✓ ✓ ✓ (3)
[25]

POTSO YA 20: MOFUTA WA POTSO E TELELE**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka polelo e reng *ba bang ba bomme ke batho ba hlohang boikemelo le botsitso, ba fetofetolwang habonolo ke batho ba bang*: Se ka boela sa fana ka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho hloka boikemelo le botsitso le ho fetofetolwa habonolo ke batho ba bang. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlalobuwa.

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore motho ya hlohang botsitso le boikemelo ke ya jwang. A boele a bontshe hore ke dintho dife tse ka etswang ke motho ya fetofetohang habonolo, a fetolwa ke ba bang. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a utlwisisise tlhakisetso ya hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa tlhaloso, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, eo a batlang ho e hlalosa. O lokela ho hlalosa le ho ntshetsa ditaba tsa hae pele ka ho supa diketsahalo tse tshwantshisong tse tshehetsang sena.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le sehlooho.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya tlhaloso ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 21: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

- 21.1 - Tjhe, hobane ka lapeng la hae ha ho na kgotso dipakeng tsa hae le mohatsae ka baka la ho tejelwa ha Tsietsi a le mong mosebetsing. ✓
 - E, ha a le mosebetsing o kgona ho hlaba kgobe ka lemao hobane mohatsae ha a yo ho mo fata dipotso.

[Tshwaya e le nngwe feela]**(1)**

- 21.2 - Lewa lena le sebedisitswe ho hlakisa maemo a ditaba ka ho bontsha hore Mohlouwa o tsielehile hobane mosadi o mo emelletse ka taba ya ho tejelwa ha Tsietsi a le mong empa Thapelo yena a siuwe.
 - Le sebedisitswe ka sepheo sa ho bontsha hore Mohlouwa o tsielehile kaha ha a maikemisetsong a ho bua nnete ya hore Tsietsi o tebetswe ka mabaka afe a le mong hobane seo se ne se ka qhala motse wa hae. ✓ ✓

[Tshwaya e le nngwe feela]**(2)**

- 21.3 Bosoto ba Mohlouwa bo hlaka ka hore o hlahella e le motho ya tsebang ho swetsa basebeletsi ba hae leha ba mo sebeletsa ka botshepehi, ha a ba kgathalle mme o kgona ho ba ja direthe. ✓ ✓ (2)
- 21.4 Lebitso leo le bile le tshusumetso e mpe ya hore Tsietsi a dule a hlophihile a bile a salwa ke ditsietsi morao. ✓ ✓ (2)
- 21.5 Seipati ke sebakadi se kgopo hobane o ile a senya kgotso ya lapeng la ha Tsietsi ka ho susumelletsa Naledi hore a dumele ho ratana le Mohlouwa empa a nyetswe. ✓ ✓
- Mmabatho o kgopo ebile o leqoophe mme o ile a kgelosa monna wa hae hore a tebele basebeletsi ba hae ha ba kopa ho nyollelwa moputso. ✓ ✓ (4)
- 21.6 Ke hobane le hoja Mohlouwa a tebetse Tsietsi, Mmabatho yena ha a utlwisise hore Thapelo o setse jwang kaha qetong ya bona, ba ne ba rerile ho ba leleka ka bobedi. ✓ ✓ (2)
- 21.7 Moelelo ke hore Naledi o ngongorehile ke ho lelekwa ha Tsietsi mosebetsing. ✓ (1)
- 21.8 Tjhebahalo ya Naledi e jere phoqo ka tsela ya hore o ikgabisitse ka mabenyane le difaha tsa kgauta empa ntlo ya hae e ntse e le mokhukhu o kenelwang ke metsi a pula, hodima ho le jwalo yena le Tsietsi ba dutse hae ha ba sebetse. ✓ ✓ (2)
- 21.9 Tjhe, tlhoho ha e a ka ya fihlellwa tshwantshisong ena hobane Tsietsi o qetelletse a se a bolaile dibapadi tse se nang molato ho na le hore a buisane le mofumahadi wa hae hore a tle a fumane lebaka le mo susumeleditseng hore a qetelle a ratana le Mohlouwa.
Mohlouwa le Naledi ba fumantshitswe kotlo ka lebaka la boitshwaro ba bona ba ho kena maratong a ka ntle ho lenyalo. ✓ ✓ (2)
- 21.10 Maele ana a bolela hore motho o kgahlwa ke se itseng empa a sa shebe bobbe ba sona mme le Naledi o ile a nkeha ke maqiti a Mohlouwa le maruo a hae, e le ha a nahana hore ho ratana le Mohlouwa ho tla kgutlisetsa Tsietsi mosebetsing athe o a ithetsa. ✓ ✓ (2)
- 21.11 Tsietsi o ile a thefuleha maikutlo ha bohloko hoo a ileng a ba a nka qeto ya ho bolaya bohle bao a nahanang hore ke majwe a kgopiso bophelong ba hae. ✓ ✓ (2)
- 21.12 Ka baka la ho tebelwa ha Tsietsi mosebetsing, Naledi o ile a qetella a mametse dikgothaletso tsa Seipati tsa hore a kene dikamanong tsa marato le Mohlouwa ka kgopolo ya hore Mohlouwa o tla mo kgutlisetsa mosebetsing, feela seo sa se ke sa etseha hoo qetellong Tsietsi a ile a ba a bolaya ditho tsa lelapa la hae kaofela. Sena se totobatsa taba ya hore bohloki bo ka laola motho hore a qetelle a hlokile botshepehi, a bile a fetohetse makgabane a matle a bophelo. ✓ ✓ ✓ (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C:
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA:

25
80